

Reykjavík, 11. maí 2017

Alþingi
Nefndasvið
Austurstræti 8–10
150 Reykjavík

Umsögn Menntavísindasviðs Háskóla Íslands um tillögu til þingsályktunar um stefnu og framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2017–2021, þskj. 567, 434. mál.

Menntavísindasviði Háskóla Íslands hefur borist til umsagnar þingsályktunartillaga um stefnu og framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2017 til 2021. Menntavísindasvið fagnar tillögunni og telur að það meginmarkmið að full mannréttindi fatlaðs fólks verði eflað, varin og tryggð til jafns við aðra skiptir sérlega miklu máli. Einnig er sérlega jákvætt að sjá ríka áherslu lagða á möguleika fatlaðs fólks til að lifa sjálfstæðu lífi.

Í fyrsta kafla tillögunnar eru skilgreind sjö undirmarkmið sem öll eru mjög viðeigandi. Fimmta markmiðið fjallar um tækifæri fatlaðs fólks til menntunar. Menntun sem mannréttindi varðar bæði rétt til að *afla* sér menntunar en einnig sanngjörn tækifæri til að *njóta* þeirrar menntunar sem fólk hefur aflað sér, hvort heldur í vinnu, einkalífi eða áframhaldandi námi. Til að undirstrika þetta seinna atriði leggur Menntavísindasvið til að fimmta undirmarkmiðið verði orðað með eftirfarandi hætti:

5. Að fatlað fólk hafi sömu tækifæri og aðrir til að afla sér menntunar og njóta þeirrar menntunar sem það hefur aflað sér.

Framkvæmdaáætluninni er skipt í liði frá A til G sem samsvara áðurnefndum undirmarkmiðum. Hér á eftir verður einkum fjallað um eftirfarandi liði: A. Aðgengi, B. Atvinna, D. Ímynd og fræðsla, E. Menntun, G. Þróun þjónustu.

Athugasemdir við A

Mjög jákvætt er að sérstök áhersla skuli vera lögð á aðgengi í víðum skilningi, þ.e. aðgengi að manngerðu umhverfi, aðgang að upplýsingum og tjáskipti. Jákvætt er að hugmyndafræðin um algilda hönnun skuli vera lögð til grundvallar.

Í kafla A.2 er fjallað um að algild hönnun verði innleidd við breytingar á þegar byggðu húsnæði. Markmiðið sem þar er skilgreint er að mati Menntavísindasviðs alltof veikt. Brýnt er að setja afdráttarlaus markmið um að allir skólar verði aðgengilegir fötluðu fólki. Eins og

staðan er í dag eru margir skólar langt frá því að vera aðgengilegir, sumir svo mjög að erfitt og nánast ómögulegt er fyrir t.d. hreyfihamlaða nemendur að stunda nám í skólunum eða hreyfihamlaða foreldra að taka þátt í námi barna sinna innan veggja skólans.

Ljóst er að kostnaður við að gera ásættanlegar breytingar á eldra skólahúsnaði er talsverður en ekki virðist gert ráð fyrir honum í þessari áætlun.

Athugasemdir við B. Atvinna

Mikilvægt er að auka atvinnuþátttöku fatlaðs fólks og það er jákvætt að sjá í undirlið B.1 að rannsaka eigi hvernig vinnumarkaður og opinberar stofnanir mæta ólíkum þörfum fatlaðs fólks. Mælikvarðinn sem skilgreindur er fyrir undirmarkmiðið er: „Að fjölga atvinnutækifærum fatlaðs fólks“. Hér mætti einnig nefna að gera atvinnutækifærin fjölbreyttari. Ekki má gleyma því að fatlað fólk er mjög fjölbreytilegur hópur.

Í undirmarkmiði B.2 er fjallað um að byggja brú á milli framhaldsskóla/háskóla og atvinnulífs. Hér þyrfti að huga sérstaklega að endurmenntun og símenntun fatlaðs fólks. Í lýsingu er talað um námslok, eins og þau séu endanleg, en það er mikilvægt að hafa í huga að menntun er ævistarf en ekki eitthvað sem er lokið með einhverskonar lokaprófi. Þetta á við um fatlað fólk rétt eins og annað fólk.

Athugasemdir við D. Ímynd og fræðsla

Í kafla D er unnið út frá undirmarkmiðinu „Að stuðla að jákvæðu viðhorfi til málefna fatlaðs fólks“. Þetta er mikilvægt markmið en mælikvarðinn „Hlutfall þeirra sem þekkja til samnings Sameinuðu þjóðanna um málefni fatlaðs fólks“ er, að mati Menntavísindasviðs, ekki til þess fallinn að meta hvort markmiðinu hafi verið náð. Í fyrra lagi eru viðhorf til málefna fatlaðs fólks ekki endilega bundin samningi Sameinuðu þjóðanna um málefna fatlaðs fólks. Viðhorfin birtast gjarnan í hversdagslegum kringumstæðum þar sem réttindi og skyldur koma ekki endilega upp í hugann. Í seinna lagi þá ættu viðhorf til málefna fatlaðs fólks ekki að velta á þekkingu á alþjóðlegum mannréttindasáttmála. Samanburður við viðhorf til barna ætti að varpa ljósi á hversu óheppilegt viðmiðið er. Mikilvægt er að viðhorf til barna séu jákvæð, en slík viðhorf væri fráleitt að meta með tilliti til þess hversu margir þekki samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi barna (Barnasáttmálann).

Athugasemdir við E. Menntun

Í þessum kafla er unnið út frá undirmarkmiðinu „Að fatlað fólk hafi sömu tækifæri til menntunar og aðrir“. Áður hefur verið nefnt að undirmarkmiðið ætti að tilgreina að fatlað fólk hafi ekki bara tækifæri til að afla sér menntunar heldur einnig sanngjörn tækifæri til að nýta og njóta þeirrar menntunar sem það hefur aflað sér. Þetta tvennt fer ekki endilega saman.

Mælikvarðinn: „Hlutfall fatlaðs fólks sem lýkur námi á framhaldsskólastigi hækki“ er of þröngur. Í fyrsta lagi er ekki nóg að miða við framhaldsskólastigið, því nám á háskólastigi og

í margvíslegum sérskólum (á hvaða stigi sem þeir eru) skiptir einnig máli. Í öðru lagi er ekki nóg að hlutfallið hækki heldur þurfa námstækifærin einnig að verða fjölbreyttari. Í þriðja lagi þarf að tryggja að fatlað fólk hafi aðgang að símenntun og margvíslegri óformlegri menntun, hvort sem slík menntun tengist atvinnu, frístundastarfi eða fræðastarfi (sjá einnig athugasemd við E.4).

Undirmerkið E.1 varðar samþættingu og betri undirbúning við flutning á milli skólastiga. Merkið og lýsing er að flestu leyti viðeigandi en það skýtur skökku við að velferðarráðuneytið skuli vera ábyrgðaraðili. Þótt flutningur á milli skólastiga kunni að vera flókið ferli þegar í hlut eiga mjög fatlaðir einstaklingar þá er slíkur flutningur viðfangsefni skóla en ekki velferðarþjónustu rétt eins og það er hlutverk skólanna (og sveitarfélaga og mennta- og menningarmálaráðuneytis) en ekki velferðarráðuneytis að tryggja nemendum nám við hæfi. Hér gætu mælanleg merkið líka verið markvissari, og virðist liggja beint við að meta ánægju nemenda og foreldra með slíkan flutning.

Merkið E.2 fjallar um aukna fjölbreytni í námsframboði á starfsbrautum framhaldsskóla. Merkiðið sem hér er skilgreint er: „Að fatlað fólk eigi val um nám á framhaldsskólastigi.“ Menntavísindasvið er sammála því að auka þyrfti fjölbreytni í námsframboði á starfsbrautum en þá má heldur ekki gleyma því að margir fatlaðir námsmenn hafa áhuga og getu á námi utan starfsbrauta, t.d. á bóknámsbrautum. Þótt starfsbrautirnar séu mikilvægar þá er fatlað fólk mjög margbreytilegur hópur og mikilvægt er að tryggja aðgang að allskonar námi í framhaldsskólum.

Til viðbótar við nám í framhaldsskólum þarf einnig að tryggja aðgang fatlaðs fólks að óformlegu námi, t.d. myndlistarnámi (sbr. nám í Myndlistarskóla Reykjavíkur) og námskeiðahaldi eins og því sem Fjölmennt hefur staðið fyrir. Á undanförunum 8 árum hefur framlag til Fjölmenntar verið skorið verulega niður (um 30%) sem hefur valdið því að námstækifærum þeirra sem ekki geta sótt sér nám annað hefur fækkað verulega. Slíkur niðurskurður gengur þvert gegn þeirri þingsályktunartillögu sem hér er til umræðu.

Menntavísindasvið fagnar því að sérstaklega skuli tilgreint að auka skuli fjölbreytni í diplómanámi á háskólastigi fyrir fatlað fólk (E.3). Merkiðið „að fatlað fólk eigi val um nám á háskólastigi“ er einnig viðeigandi. Menntavísindasvið hefur í nokkur ár boðið upp á starfstengt diplómanám fyrir nemendur með þroskahömlun (60e á tveimur árum) (http://www.hi.is/ithrotta_tomstunda_og_throskathjalfadeild/starfstengt_diplomanam_fyrir_folk_med_throskahomlun). Reynsla af náminu er mjög góð. Þeir nemendur sem hafa sótt námið hafa verið afskaplega ánægðir og það hefur nýst þeim vel í vinnu á almennum vinnumarkaði. Vert er að taka fram í þessu sambandi að námið hefur aldrei haft fastan fjárhagslegan grundvöll og á hverju ári hafa forseti Menntavísindasviðs og forseti Íþróttá-, tómsunda- og þroskajálfadeildar þurft að verja ómældum tíma í að tryggja framhald þess.

Ábyrgðaraðili fyrir þetta merkið er velferðarráðuneytið en Menntavísindasvið telur að eðlilegra væri að mennta- og menningarmálaráðuneytið væri ábyrgðaraðili þar sem um er að ræða viðfangsefni á sviði menntunar en ekki velferðarþjónustu.

Annað sem vert er að nefna í tengslum við lið E.3 er að í honum er ýmist talað um diplómanám á háskólastigi eða einfaldlega nám á háskólastigi. Hér er vert að hafa í huga að

margt fatlað fólk mætir hindrunum þegar það hyggst sækja hefðbundið nám á háskólastigi. Sumar hindranirnar eru efnislegar, svo sem lélegt aðgengi, skortur á tulkum eða stuðningi og fleira sem ekki verður brugðist við með því að stofna til sérstaks diplómanáms á háskólastigi heldur með því að styðja háskólana í að verða aðgengilega fyrir alla nemendur.

Markmið E.4 varðar styrki fyrir fatlað fólk til að sækja sér endur- og símenntun. Hér er um að ræða mjög mikilvægt markmið en það er óþarflega þröngt skilgreint. Einnig þarf að hafa í huga að styrkjakerfi þjónar því aðeins tilgangi sínum að viðeigandi tækifæri séu til staðar til að nota styrkina; ekki er nóg að hafa styrki ef tækifærin til að nota þá eru ekki fullnægjandi. Margt fatlað fólk getur ekki nýtt sér almenn námstækifæri heldur þarf sérstaka aðstöðu, stuðning og þekkingu fagfólks. Dæmi um slíka aðstöðu er að finna hjá t.d. Fjölmennit sem býður fjölbreytt námskeið fyrir fatlað fólk í Reykjavík og styrkir einnig símenntunarmiðstöðvar vött og breytt um landið til að halda námskeið fyrir fatlað fólk. Í gegnum þessa starfsemi hefur byggst upp þekking á þessum málaflokki sem mikilvægt er að byggja upp og viðhalda. Í tillögu sem þessari væri æskilegt að ítreka stuðning við og uppbyggingu slíkra miðstöðva. Á undanförunum árum hefur stuðningur við Fjölmennit verið skorinn verulega niður sem hefur beinar afleiðingar fyrir fatlað fólk sem margt getur ekki sótt sér menntun annað.

Athugasemdir við G. Þróun þjónustu

Í þessum kafla er unnið út frá eftirfarandi undirmarkmiði: „Að þjónusta við fatlað fólk, börn og fullorðna stuðli að sjálfstæði og þátttöku þess til jafns við aðra.“ Markmiðið er að mörgu leyti viðeigandi en mælikvarðinn sem síðan er skilgreindur er alltof þröngur, þ.e. „Hlutfall fatlaðra barna sem fær frístundaþjónustu sem er samþætt almennri frístundaþjónustu þegar skóli er starfandi og í skólafríum.“ Í fyrra lagi fjallar markmiðið ekki bara um börn og í seinna lagi þá einskorðast markmiðið ekki við frístundastarf.

Menntavísindasvið gerir athugasemdir við að markmið G.1 til G.4, sem varða börn á leik- og grunnskólastigi, eru í engu samræmi við hugmyndafræði um skóla án aðgreinignar eða nýjar hugmyndir á sviði fötlunarfræði. Einnig vekur athygli að orðið „kennari“ kemur hvergi fyrir í þessum texta heldur er gert ráð fyrir að nánast öll þjónusta sem fötluð börn njóti innan skóla komi frá aðilum sem staðsettir eru utan skólanna. Þetta gengur þvert gegn stefnunni um skóla án aðgreiningar, sem er þó bæði lögfest stefna á Íslandi og í samræmi við alþjóðlegar skuldbindingar.

Mikilvægt er að setja stuðning við fötluð börn í skóla, hvort heldur leik-, grunn-, framhalds- eða háskóla, í samhengi við stefnu um skóla án aðgreiningar og markmið um sjálfstætt líf og mannlega reisn. Þetta verður ekki gert nema í samstarfi við kennara, sem eru þeir fagmenn í skólum sem standa nemendum næst og eru í bestri aðstöðu til koma auga á þörf fyrir sérstakan stuðning og að veita hann. Þótt mikilvægt sé að hafa aðgang að sérfræðingum, svo sem á Greiningar- og ráðgjafarstöð ríkisins og á Barna- og unglingsdeild, þá ætti hlutverk slíkra sérfræðinga fyrst og fremst að vera stuðningur við kennara og skóla svo að skólarnir geti orðið skólar án aðgreiningar.

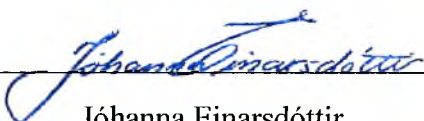
Í markmiði G.3 er talað um að þjónusta við fötluð börn verði veitt í nærumhverfi þeirra. Þetta er mjög mikilvægt og jákvætt að það sé sérstaklega tilgreint. Í samhengi barna á skólaaldri

ætti að líta á nærumhverfi ekki bara sem sveitarfélag eða hverfi heldur einngi sem skóla og bekk. Í allri þjónustu við fötluð börn þarf að huga samtímis að líkamlegum, andlegum og félagslegum þáttum. Þetta verður best gert með því að efla skólana og styðja þá til að veita og miðla þeirri þjónustu sem þörf er á sem hluta af reglulegri starfsemi. Þetta er ein af grundvallarhugmyndunum um skóla án aðgreiningar.

Annað sem Menntavísindasvið gerir athugasemd við í þessum kafla er að hvergi er minnst á foreldra (ef frá er talinn mælikvarði við g.4). Þótt mikilvægt sé að börn og ungmenni með fötlun fái þjónustu við hæfi er ekki síður mikilvægt að foreldrum standi til boða stuðningur, ráðgjöf og margvíslega þjónusta. Það er vel þekkt að álag á foreldra fatlaðra barna er mikið og „kerfið“ birtist þeim gjarnan sem mikill frumskógur þar sem þarf bæði þekkingu, þolinmæði og seiglu til að sækja sér þann stuðning sem fólk á skilgreindan rétt á. Úr þessu er brýnt að bæta.

Virðingarfyllst,

f.h. Menntavísindasviðs

Jóhanna Einarsdóttir

forseti Menntavísindasviðs